

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перша проректорка
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка

Ірина КОВТУН

23 червня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертаційного дослідження, поданого на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право,
САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича на тему:
«Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин»,
затверджену вченою радою
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
(протокол № 6 від 28 жовтня 2022 року)

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 22 червня 2026 року

ПРИСУТНІ:

Науково-педагогічні працівники кафедри приватного права:
завідувачка кафедри Світлана ГРИНЬКО, д-рка юрид. наук, проф.;
заступниця завідувачки, в.о. професора кафедри Світлана ЯКИМЧУК, канд.
юрид. наук, доц.; професори кафедри: Володимир ВАТРАС, д-р юрид. наук,
проф.; Юрій БІЛОУСОВ, канд. юрид. наук, проф.; Надія БОНДАРЕНКО-
ЗЕЛІНСЬКА, канд. юрид. наук, проф.; Жанна ЧОРНА, канд. юрид. наук,
проф.; Галина АНІКІНА, канд. юрид. наук, доц.; Ірина СЕРДЕЧНА, канд.
юрид. наук, доц.; доценти кафедри: Мирослава ГАРІЄВСЬКА, канд. юрид.
наук, доц.; Марія РОМАСЬ, д-рка філософії з права, доц.; Оксана ТРАЧ,
канд. юрид. наук, доц.; в.о. доцента кафедри Ірина ВАГІНА, д-рка філософії з
права.

Запрошені з правом вирішального голосу: завідувач кафедри
трудового, земельного та господарського права Іван КОСТЯШКІН, д-р юрид.
наук, проф.; професори кафедри міжнародного та європейського права:
Володимир НАГНИБІДА, д-р юрид. наук, проф.; О. В. ІЛЬКІВ, д-р юрид.
наук, проф.; Олена ЧЕРНЯК, канд. юрид. наук, проф.

Присутні: начальниця департаменту «Академія інтелектуальної власності» ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» Ольга КУЛІНІЧ, д-рка юрид. наук, доц., аспірант Олександр САЛАЗСЬКИЙ.

З присутніх — 5 докторів юридичних наук, 11 кандидатів юридичних наук і докторів філософії — фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин», виконаного в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право щодо рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Світлану ЯКИМЧУК, заступницю завідувачки, в.о. професора кафедри приватного права, вченого секретаря університету, канд. юрид. наук, доц., яка повідомила присутніх про основні відомості щодо освітньої, професійної та наукової траєкторії САЛАЗСЬКОГО О. С. У 2005 році він закінчив «Макіївський економіко-гуманітарний інститут» та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра за спеціальністю «Правознавство». У 2006 році закінчив Харківський національний університет внутрішніх справ та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за спеціальністю «Правознавство». У 2011 році закінчив Відокремлений структурний підрозділ «Інститут інтелектуальної власності Національного університету “Одеська юридична академія”» в м. Києві та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за спеціальністю «Інтелектуальна власність». У 2012 році закінчив цей же заклад та здобув освітньо-кваліфікаційний рівень магістра за спеціальністю «Правознавство».

Професійна діяльність САЛАЗСЬКОГО О. С. упродовж тривалого часу пов'язана з юридичною практикою. Він працював на посадах юрисконсульта, молодшого юриста, юриста, старшого юриста та провідного юрисконсульта у банківській сфері, юридичних компаніях і корпоративному секторі. З 2014 року здійснює адвокатську діяльність та працює на посаді керуючого партнера Адвокатського об'єднання «Бона Фідес».

Вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова рішенням від 28 жовтня 2022 року (протокол № 6) було затверджено тему дисертаційного дослідження «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин».

Наукові керівники: докторка юридичних наук, доцентка Ольга КУЛІНІЧ, начальниця департаменту «Академія інтелектуальної власності» ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій»

та кандидат юридичних наук, професор БІЛОУСОВ Юрій Валерійович, професор кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова .

Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), а також на 2024–2030 роки «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

СЛУХАЛИ:

виступ аспіранта Олександра САЛАЗСЬКОГО, який доповів присутнім основний зміст дисертаційного дослідження на тему «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин», обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризував його методологічну основу, наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, а також відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Здобувач зазначив, що актуальність дослідження зумовлена центральним значенням суб'єктивного цивільного права у механізмі цивільно-правового регулювання. Цивільне право ґрунтується на юридичній рівності учасників цивільних відносин, свободі волевиявлення, диспозитивності та автономії особи у виборі моделі власної поведінки. У загальному вигляді це закріплено у ч. 1 ст. 12 ЦК України, відповідно до якої особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.

Водночас свобода здійснення цивільних прав не є абсолютною. Реалізація суб'єктивного цивільного права однією особою відбувається у сфері співіснування з правами, свободами та охоронюваними законом інтересами інших осіб. Саме тому цивільне законодавство, визнаючи свободу приватноправової поведінки, одночасно встановлює межі здійснення цивільних прав. Одним із проявів таких меж є заборона зловживання правом, закріплена у ч. 3 ст. 13 ЦК України.

Здобувач звернув увагу на те, що зловживання правом є однією з найбільш складних і дискусійних категорій цивільного права. Її складність полягає в тому, що йдеться не про поведінку, яка із самого початку є позбавленою правової підстави, а про ситуацію, коли особа формально спирається на належне їй суб'єктивне цивільне право, однак здійснює його у спосіб, що завдає шкоди іншій особі, суперечить меті надання відповідного права або не узгоджується з вимогами добросовісності.

Було наголошено, що чинне законодавче регулювання цієї категорії не є достатньо визначеним. Частина 3 ст. 13 ЦК України прямо згадує про дії, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також про зловживання правом в інших формах, однак не розкриває ознак таких інших форм. Крім того, конструкція зловживання правом використовується не лише у ЦК України, а й в інших нормативно-правових актах, зокрема у процесуальному законодавстві та спеціальних законах. При цьому не кожне використання законодавцем відповідної конструкції фактично стосується саме зловживання суб'єктивним цивільним правом.

У зв'язку з цим здобувач підкреслив необхідність відмежування зловживання суб'єктивним цивільним правом від недобросовісної поведінки, суперечливої поведінки, недобросовісного використання процесуальних можливостей, реалізації елементів правоздатності, секундарних прав та інших юридичних засобів. Саме таке відмежування, на думку здобувача, має принципове значення для забезпечення правової визначеності та недопущення довільного розширення змісту категорії зловживання правом.

Проблемі зловживання правом присвячено значну кількість праць у сфері цивільного права, господарського права, цивільного процесу та суміжних приватноправових сфер. Водночас значна частина наукової та науково-практичної літератури зосереджується переважно на історичних витоках, загальнотеоретичних концепціях або окремих прикладних аспектах цієї категорії. Натомість питання системного аналізу нормативного матеріалу, у якому використовується конструкція зловживання правом, з метою виявлення її нормативних ознак, форм і правових наслідків, залишається недостатньо розробленим.

Здобувач зазначив, що не усуває цієї проблеми й судова практика. Аналіз рішень Касаційного цивільного суду та Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду свідчить про те, що суди нерідко застосовують категорію зловживання правом разом із такими конструкціями, як добросовісність, недобросовісна поведінка, *venire contra factum proprium*, фrawdаторність правочину, відмова у захисті права. Водночас ці категорії не завжди достатньо чітко розмежовуються за змістом, умовами застосування та правовими наслідками.

Метою дисертаційного дослідження здобувач визначив встановлення нормативних ознак зловживання правом як поведінки учасника цивільних відносин, формулювання його теоретичного визначення, з'ясування правової природи, форм і цивільно-правових наслідків такої поведінки, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення цивільно-правового регулювання заборони зловживання правом.

Для досягнення цієї мети у дисертації поставлено такі завдання: виявити ознаки зловживання правом, що впливають із ЦК України та інших актів законодавства; дослідити інші форми зловживання правом; проаналізувати випадки використання конструкції зловживання правом у різних нормативно-правових актах; з'ясувати допустимість використання ознак, передбачених іншими актами законодавства, для тлумачення ч. 3

ст. 13 ЦК України; систематизувати наукові підходи до розуміння зловживання правом; сформулювати теоретичне визначення зловживання правом з позицій політики цивільного права; проаналізувати цивільно-правові наслідки зловживання правом; дослідити використання цієї категорії у справах про недійсність правочинів та фrawdаторні правочини; виробити пропозиції щодо вдосконалення цивільного законодавства.

Об'єктом дослідження визначено цивільні правовідносини, у межах яких учасник цивільних відносин здійснює належне йому суб'єктивне цивільне право з порушенням меж його здійснення. Предметом дослідження є зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин, що полягає у здійсненні належного йому суб'єктивного цивільного права з порушенням меж такого здійснення, а також ознаки, форми та цивільно-правові наслідки цієї поведінки.

Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Формально-юридичний метод використано для аналізу положень ЦК України щодо здійснення цивільних прав, заборони зловживання правом і наслідків такої поведінки. Системний метод дав змогу дослідити зловживання правом у взаємозв'язку із суб'єктивним цивільним правом, добросовісністю, шкодою, метою надання права та способами захисту цивільних прав. Герменевтичний метод застосовано для тлумачення таких категорій, як «право», «здійснення права», «добросовісність», «школа», «інші форми зловживання правом». Метод критичного аналізу використано для оцінки доктринальних підходів і правових позицій Верховного Суду. Емпіричний метод застосовано під час опрацювання судової практики.

Здобувач повідомив, що наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні догматико-політичної моделі зловживання суб'єктивним цивільним правом. У межах цієї моделі зловживання правом розглядається не як будь-яка недобросовісна, шкідлива, суперечлива чи процесуально недобросовісна поведінка, а як особлива форма недобросовісного здійснення належного особі суб'єктивного цивільного права, що завдає шкоди іншій особі.

За результатами дослідження виокремлено нормативні ознаки зловживання правом: здійснення особою належного їй суб'єктивного цивільного права; недобросовісність поведінки; завдання шкоди іншій особі; здійснення права всупереч меті його надання. Здобувач наголосив, що ці ознаки мають виводитися не довільно із загального уявлення про недобросовісність, а на підставі системного аналізу нормативного матеріалу та практики його застосування.

Окрему увагу у виступі було приділено тлумаченню категорії «право» у ч. 3 ст. 13 ЦК України. Здобувач обґрунтував, що в контексті заборони зловживання правом ідеться передусім про суб'єктивне цивільне право, а не про право в об'єктивному значенні, правоздатність чи будь-яку іншу правову можливість особи. Отже, первинною умовою кваліфікації поведінки як

зловживання правом є наявність у особи належного їй суб'єктивного цивільного права, яке вона здійснює з порушенням меж такого здійснення.

Здобувач також зазначив, що недобросовісність є необхідною, але недостатньою ознакою зловживання правом. Сама по собі недобросовісна поведінка не може автоматично свідчити про зловживання правом, якщо не встановлено, що особа здійснювала саме належне їй суб'єктивне цивільне право та завдала шкоди іншій особі. У цьому контексті визначальне значення має суб'єктивний аспект добросовісності, який виявляється у знанні або можливості знання особою юридично значущих обставин, прав інших осіб та шкідливих наслідків власної поведінки.

У дисертації обґрунтовано значення шкоди у складі зловживання правом. Здобувач виходить із того, що застосування приватноправових наслідків зловживання суб'єктивним цивільним правом за загальним правилом потребує встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи. Кваліфікація поведінки як зловживання правом не може ґрунтуватися лише на її невідповідності моральним уявленням, принципу добросовісності або очікуваній моделі поведінки.

Здобувач запропонував розмежовувати дві форми зловживання суб'єктивним цивільним правом. Першою є умисне здійснення права з метою завдання шкоди іншій особі. Другою є недобросовісне здійснення права для досягнення власного правового результату з усвідомленням шкоди для іншої особи, якщо наслідки такої поведінки є кричуще несумісними зі справедливістю. Таке розмежування дозволяє не зводити зловживання правом лише до шикани, але водночас не розширювати його до будь-якої недобросовісної поведінки.

Було також висвітлено питання співвідношення зловживання правом і бездіяльності. Здобувач дійшов висновку, що зловживання суб'єктивним цивільним правом за загальним правилом передбачає активне здійснення права. Пасивна поведінка може мати значення для кваліфікації зловживання лише у випадках, коли закон спеціально надає їй значення способу реалізації відповідної правової можливості.

Окремо здобувач охарактеризував межі застосування доктрини *venire contra factum proprium* у контексті зловживання правом. На його думку, суперечлива поведінка не повинна автоматично кваліфікуватися як зловживання правом. Для такої кваліфікації необхідним є встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи, а також зв'язку відповідної поведінки зі здійсненням суб'єктивного цивільного права.

У частині цивільно-правових наслідків зловживання правом здобувач обґрунтував, що відмова у захисті права, передбачена ч. 3 ст. 16 ЦК України, не припиняє самого суб'єктивного цивільного права, а лише обмежує можливість його примусового судового захисту в конкретній правовій ситуації. Такий наслідок має застосовуватися з урахуванням характеру поведінки особи, змісту порушених меж здійснення права та наслідків для іншого учасника цивільних відносин.

Здобувач також проаналізував застосування конструкції зловживання правом у справах щодо фраздаторних правочинів і визнання правочинів недійсними. Він обґрунтував, що зловживання правом не повинно самостійно підміняти спеціальні підстави недійсності правочину, якщо такі підстави не встановлені у нормах цивільного законодавства про недійсність правочинів. Надмірне розширення цієї категорії у сфері недійсності правочинів може призвести до підміни спеціальних норм загальними оціночними конструкціями.

У виступі було зазначено, що результати дисертації мають теоретичне і практичне значення. Вони можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем здійснення суб'єктивних цивільних прав, добросовісності, недобросовісної поведінки, зловживання правом та його наслідків; в освітньому процесі під час викладання цивільно-правових і цивільно-процесуальних дисциплін; у нормотворчій діяльності для вдосконалення цивільного законодавства; у правозастосовній діяльності для формування правових позицій у спорах, пов'язаних із застосуванням ч. 3 ст. 13 та ч. 3 ст. 16 ЦК України, фраздаторними правочинами, відмовою у захисті права та доктриною *venire contra factum proprium*.

На завершення здобувач зазначив, що дисертація спрямована на забезпечення більшої правової визначеності у застосуванні категорії зловживання правом. Запропонована у роботі модель дозволяє зберегти баланс між свободою здійснення суб'єктивних цивільних прав і необхідністю захисту прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб, не допускаючи при цьому довільного отождоження зловживання правом із будь-якою недобросовісною чи небажаною поведінкою учасника правовідносин.

Після завершення виступу САЛАЗСЬКИЙ О. С. відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Володимир НАГНИБІДА, д-р юрид. наук, проф.: Чим обумовлена така структура роботи? Обґрунтуйте обрану методологічну основу дисертаційного дослідження.

Відповідь: Насправді така побудова роботи є ключовим елементом усього дослідження. Основою цієї структури є праці видатного німецького юриста Р. фон Єринга та інших учених, зокрема Л. Петражицького та Й. Покровського. Зазначені вчені розрізняли науку цивільного права та науку політики цивільного права.

Р. фон Єринг, зокрема, зазначав, що існує так звана примітивна юриспруденція, яка зводиться до тлумачення, та вища юриспруденція, яка, у свою чергу, полягає у формулюванні теоретичних конструкцій. Вища юриспруденція є неможливою без примітивної юриспруденції, тобто без тлумачення чинного закону. Як наслідок, етап тлумачення закону є першим і необхідним етапом формулювання нових теоретичних конструкцій.

Наведена позиція перегукується з вимогами до оформлення дисертаційних досліджень. Так, однією з вимог є наявність практичної користі від дисертаційного дослідження. На мою думку, першим практичним результатом будь-якого дослідження є відповідь на питання практичного застосування тієї категорії або того інституту, який є предметом дослідження.

У нашому випадку йдеться про категорію зловживання правом, а отже, першим результатом дослідження має бути виокремлення ознак, закріплених саме законом. Це, своєю чергою, є тим фундаментом, звісно, з урахуванням судової практики, на основі якого можна виявити недоліки наявної конструкції та вже з урахуванням іноземного досвіду й теоретичних напрацювань формулювати висновки щодо вдосконалення інституту зловживання правом.

Саме такий підхід дозволив забезпечити системний підхід до дослідження категорії зловживання правом у цивільному праві.

Жанна ЧОРНА, канд. юрид. наук, проф.: Наведіть ідеальний випадок, який, на вашу думку, є зловживанням правом?

Відповідь: Насправді випадків, які б відповідали всім ознакам зловживання правом, дуже мало. Аналіз практики Верховного Суду показує, що в більшості випадків, які суд кваліфікує як зловживання правом, в осіб відсутнє суб'єктивне цивільне право, а отже, такі випадки радше є звичайними правопорушеннями або іншими формами недобросовісної поведінки.

На думку спадає один приклад, наведений у класичній цивілістичній літературі. Особа, користуючись власною каретою взимку, хотіла запобігти випадкам, коли діти без дозволу власника чіплялися позаду карети під час її руху. З цією метою власник розмістив позаду карети цвяхи, внаслідок чого дитині, яка намагалася заскочити на карету, було завдано тяжкої шкоди.

У цьому прикладі можна побачити наявність у особи суб'єктивного права власності на карету та формальну можливість визначати спосіб користування нею. Однак власник, усвідомлюючи можливість завдання шкоди іншій особі та фактично використовуючи належне йому право власності саме у такий спосіб, здійснює це право на шкоду іншій особі. Саме тому цей приклад добре демонструє ситуацію, коли зовні особа діє в межах належного їй суб'єктивного права, але спосіб його здійснення набуває ознак зловживання правом.

Світлана ЯКИМЧУК, канд. юрид. наук, доц.: Одним із висновків, сформульованих за результатами дослідження, є пропозиція запровадити більш загальну норму, спрямовану на запобігання недобросовісній поведінці, що завдає шкоди іншій особі. Що саме Ви маєте на увазі?

Відповідь: Дякую за запитання. Як я вже зазначав, однією з основних ознак зловживання правом є наявність у особи саме суб'єктивного

цивільного права. Водночас аналіз судової практики свідчить про існування значної кількості випадків, коли особа використовує на шкоду іншій особі правові можливості, відмінні від суб'єктивного права. Тобто йдеться про поведінку, за якої особа реалізує надані законом правові можливості на шкоду іншому учаснику цивільних відносин, однак такі можливості не є суб'єктивними правами. Таких випадків, на мою думку, є переважна більшість.

У зв'язку із цим категорія зловживання правом не охоплює зазначені випадки, а отже, необхідні інші правові механізми запобігання такій поведінці. Оскільки зловживання правом є окремим проявом недобросовісності, доцільно перейти до вищого рівня узагальнення та встановити норму, яка забороняла б іншу недобросовісну поведінку, але лише за умови, що вона спричинила завдання шкоди іншій особі.

Світлана ГРИНЬКО, д. ю. н., проф.: Якщо Ви розглядаєте шкоду як обов'язкову умову застосування правових наслідків недобросовісного здійснення правових можливостей, то чим така норма відрізнятиметься від положень про генеральний делікт як загальну підставу відшкодування шкоди? Чи не призведе це до дублювання правового регулювання?

Відповідь: Дякую за запитання. Насправді це питання є досить складним. На мою думку, відмінність між цими конструкціями існує і є істотною. Обидві вони справді стосуються відшкодування шкоди, однак цим їх подібність переважно й обмежується.

У разі генерального делікту одним з обов'язкових елементів юридичного складу є протиправність поведінки, тобто порушення припису об'єктивного права. Натомість у разі зловживання правом або, у ширшому розумінні, недобросовісного здійснення правової можливості йдеться про поведінку, яка зовні є правомірною.

Водночас критерієм її неправомірності виступає недобросовісність. Якщо особа використовує надану їй правову можливість недобросовісно, зокрема усвідомлюючи, що такими діями завдає шкоди іншій особі, така поведінка втрачає правомірний характер.

Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА, к. ю. н., проф.: Чи вважаєте Ви доцільним включення до переліку принципів цивільного права принципу неприпустимості зловживання правом, як це запропоновано у проєкті рекодифікації Цивільного кодексу України?

Відповідь: Дякую за запитання. Якщо відповідати коротко, то я вважаю такий підхід помилковим. Для цього є декілька підстав.

По-перше, з позиції юридичної герменевтики помилковим видається підхід, який нині активно застосовується Верховним Судом і полягає у наданні переваги принципам права перед конкретними правовими приписами. Такий підхід порушує логіку побудови законодавства як системи.

Кожний конкретний правовий припис є спеціальною нормою, а отже винятком із загального правила, сформульованого у принципі.

По-друге, відкритим залишається питання щодо змісту самого поняття принципу права. На мою думку, припис про заборону зловживання правом є конкретною правовою нормою, що має гіпотезу, диспозицію та санкцію, а тому його віднесення до принципів права є необґрунтованим.

По-третє, незрозумілою є необхідність одночасного закріплення у законодавчому акті заборони зловживання правом і як принципу, і як конкретної правової норми. Складно змодельовати ситуацію, у якій не підлягала б застосуванню норма про заборону зловживання правом, але водночас застосовувався б принцип неприпустимості зловживання правом.

Оксана ТРАЧ, к. ю. н., доц.: Як, на Вашу думку, співвідносяться положення статті 13 Цивільного кодексу України щодо заборони зловживання правом і застосовувана Верховним Судом доктрина *venire contra factum proprium*?

Відповідь: Дякую за запитання. Насамперед хотів би звернути увагу на те, що, на моє переконання, законодавчі підстави для застосування доктрини заборони суперечливої поведінки є щонайменше дискусійними. Особливо це стосується випадків застосування до особи правових наслідків такої поведінки у вигляді припинення суб'єктивного права.

Якщо розглядати ці два явища за їх змістом, то в окремих випадках вони перетинаються. Зокрема, якщо суперечлива поведінка полягає у здійсненні особою належного їй суб'єктивного цивільного права з метою завдання шкоди іншій особі, то в цій частині відповідні правові явища збігаються.

Водночас у багатьох випадках поведінка, яку Верховний Суд кваліфікує як порушення доктрини заборони суперечливої поведінки, полягає не у здійсненні суб'єктивного права, а в реалізації інших правових можливостей. У цій частині зазначена доктрина не охоплюється конструкцією зловживання правом.

Олена ЧЕРНЯК, к.ю.н, проф.: Чи не вважаєте Ви, що включення до тексту закону таких «каучукових» категорій, як добросовісність, зловживання правом і розумність, може завдавати більше шкоди, ніж приносити користі, оскільки ці категорії мають оціночний характер і створюють підґрунтя для судової правотворчості?

Відповідь: Дякую за запитання. Насправді воно є водночас складним і надзвичайно цікавим. Ще Й. Покровський порушував цю проблему, розглядаючи її крізь призму «міцності права» та неможливості для суб'єкта права належним чином прогнозувати правові наслідки своїх дій. Це пов'язано з тим, що зміст таких категорій неможливо заздалегідь визначити

вичерпно, а їх застосування у багатьох випадках залежить від конкретних обставин справи та оцінки судді.

Водночас ми певною мірою є заручниками загальносвітових правових тенденцій. У європейських правових системах такі категорії застосовуються активно і вже досить тривалий час. Особливо виразно це простежується в сучасних актах приватноправової уніфікації, зокрема в актах *soft law*. Для України це набуває особливого значення з огляду на євроінтеграційні процеси.

Якщо говорити по суті, такі категорії надають правовій системі більшої гнучкості. Тому я все ж вважаю, що потенційно вони приносять більше користі, ніж шкоди. Однак для їх належного застосування необхідні відповідний рівень наукової розробленості та достатньо висока правова культура.

ВИСТУПИЛИ:

Юрій БІЛОУСОВ, професор кафедри, канд. юрид. наук, проф. як науковий керівник зробив коротку характеристику виконання індивідуального плану освітньої та наукової роботи та особи здобувача.

Виконання індивідуального плану освітньої роботи (освітня складова освітньо-наукової програми).

Освітню складову освітньо-наукової програми здобувач виконав у повному обсязі відповідно до індивідуального навчального плану аспіранта та навчального плану підготовки здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Упродовж строку навчання з 01 вересня 2022 року по 31 серпня 2024 року САЛАЗСЬКИЙ Олександр Степанович успішно опанував обов'язкові та вибіркові освітні компоненти освітньо-наукової програми, а також виконав педагогічну практику. За результатами підсумкового контролю з усіх освітніх компонентів здобувач отримав позитивні оцінки, що підтверджує належний рівень засвоєння теоретичних знань, методологічної підготовки, дослідницьких компетентностей, навичок академічного письма, правового аналізу та фахової комунікації.

Здобувачем завершено вивчення таких обов'язкових освітніх компонентів: «Філософія науки», «Тлумачення нормативно-правових актів», «Академічне письмо іноземною мовою», «Культура мовлення науковця», «Юридична техніка», «Методологія наукових досліджень у галузі права», «Академічна доброчесність та захист права інтелектуальної власності», «Інформаційні технології в наукових дослідженнях». Опанування цих компонентів забезпечило формування загальнонаукової, методологічної, мовної, академічної та спеціально-юридичної підготовки, необхідної для проведення самостійного дисертаційного дослідження.

Крім того, аспірантом виконано вибіркову складову освітньо-наукової програми, зокрема опановано освітні компоненти «Теоретичні засади правового регулювання цивільних відносин», «Доктрина цивільного процесу», «Теорія та практика кримінального судочинства», «Теоретичні

засади колізійного регулювання міжнародних приватно-правових відносин», «Організаційні та правові засади підготовки і захисту дисертації», «Правове регулювання науково-педагогічної та наукової діяльності». Зазначені освітні компоненти поглибили фахову підготовку здобувача у сфері приватного права, цивільного процесу, методології правових досліджень та організації наукової діяльності.

Педагогічну практику здобувачем виконано успішно, що свідчить про набуття ним необхідних навичок науково-педагогічної діяльності, підготовки навчальних матеріалів, проведення занять та застосування результатів наукового дослідження в освітньому процесі.

Виконання індивідуального плану наукової роботи (наукова складова освітньо-наукової програми).

Салазський Олександр Степанович своєчасно та повністю виконала всі розділи індивідуального плану наукової роботи, що підтверджується висновками кафедри приватного права на підставі звітів аспіранта та висновків наукового керівника.

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 6 від 28 жовтня 2022 року). Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Проведене дослідження відповідає вимогам актуальності, оригінальності підходу дослідження, а отримані результати характеризуються ознаками наукової новизни.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що здійснення суб'єктивних прав посідає центральне місце у правознавстві та науці цивільного права, оскільки саме суб'єктивні права та юридичні обов'язки становлять зміст правовідносин. У сфері цивільного права це питання має особливе значення з огляду на диспозитивний метод правового регулювання, юридичну рівність учасників цивільних відносин, свободу волевиявлення та можливість особи самостійно обирати модель реалізації належних їй прав.

Важливо й те, що здобувач звернувся до обраної проблематики не випадково. Ще до вступу до аспірантури він мав певний науковий доробок із питань зловживання правом, що підтверджується його попередніми публікаціями. Сталість наукового інтересу до цієї теми поєднується з практичним досвідом САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича як адвоката, безпосередньо дотичного до проблем, що виникають у правозастосуванні. Такий зв'язок наукового пошуку з практикою позитивно вплинув на прикладну спрямованість дисертаційного дослідження та дозволив автору розглядати категорію зловживання правом не лише як теоретичну конструкцію, а й як реальний інструмент оцінки поведінки учасників цивільних відносин.

Дисертаційне дослідження характеризується логічною структурою та послідовним викладенням матеріалу. У роботі категорію зловживання правом розглянуто з позицій догматики цивільного права, що має значення

для її застосування без надмірного розширення судового розсуду та без підміни законодавчого регулювання судовим активізмом. Водночас догматичний аналіз поєднано з оцінкою наукових підходів і судової практики, що дозволило автору сформулювати пропозиції щодо вдосконалення відповідного цивільно-правового інституту.

Наукові результати дисертаційної роботи отримані автором особисто. Для обґрунтування окремих положень і ведення наукової дискусії використано праці інших науковців, на які у тексті дисертації зроблено належні посилання. Зауваження та рекомендації наукового керівника були враховані аспірантом під час доопрацювання дисертації, що позитивно вплинуло на зміст, структуру та аргументацію роботи.

Під час підготовки дисертаційної роботи аспірант дотримувався засад академічної доброчесності, зокрема щодо самостійного виконання наукової роботи, належного посилання на джерела інформації, дотримання вимог законодавства про авторське право і суміжні права, а також надання достовірної інформації про результати власної наукової діяльності, використані методи дослідження та джерела інформації. Дані про наявність текстових запозичень чи інших порушень академічної доброчесності відсутні.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею, у якій сформульовано авторське бачення змісту категорії зловживання правом, її ознак, форм, співвідношення із суміжними правовими явищами та цивільно-правових наслідків відповідної поведінки. Основні положення дисертації характеризуються науковою новизною, а їх зміст і ступінь обґрунтованості відповідають вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану здійснювалося відповідно до поставлених завдань і в повному обсязі, що підтверджується результатами щорічного звітування аспіранта, висновками наукового керівника та рішеннями кафедри щодо переведення здобувача на наступні роки навчання.

Отже, представлене САЛАЗСЬКИМ Олександром Степановичем наукове дослідження на тему «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам нормативних актів, що регулюють підготовку і присудження ступеня доктора філософії. Дисертаційна робота може бути рекомендована до попередньої експертизи та подальшого надання висновку про наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Ольга КУЛІНІЧ, начальниця департаменту «Академія інтелектуальної власності» Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій», д-рка юрид. наук, доц. як наукова керівниця зазначила, що САЛАЗСЬКИЙ Олександр Степанович за час навчання в аспірантурі зарекомендував себе як відповідальний, дисциплінований і цілеспрямований дослідник, здатний до самостійного

наукового пошуку, критичного осмислення складних правових проблем та конструктивної наукової дискусії.

Наголосила, що здобувач не обмежився узагальненням наявних доктринальних підходів, а здійснив їх критичне осмислення та сформулював власну концепцію зловживання правом як поведінки учасника цивільних відносин. Наукова новизна роботи полягає, зокрема, у формуванні догматичної моделі зловживання суб'єктивним цивільним правом, виокремленні нормативних ознак інших форм зловживання правом, розвитку підходів до розуміння добросовісності, шкоди та правових наслідків зловживання правом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у правотворчій діяльності, судовій практиці, подальших наукових дослідженнях та освітньому процесі.

Основні результати дисертації належно апробовано на міжнародних і всеукраїнських наукових заходах та викладено у десяти наукових працях, серед яких шість статей у наукових фахових виданнях України та чотири публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій і круглого столу.

Зазначила, що під час підготовки дисертації здобувач дотримувався принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження не виявлено.

Підсумовуючи, наголосила, що дисертація Салазського Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» є самостійною, завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати, має істотне значення для науки цивільного права та відповідає вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Ірина СЕРДЕЧНА, професорка кафедри, канд. юрид. наук, доц. зазначила, що тема дисертації Салазського Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» є актуальною, своєчасною та такою, що відповідає сучасним потребам науки цивільного права і правозастосовної практики. Заборона зловживання правом є одним із фундаментальних механізмів забезпечення належного балансу між свободою здійснення суб'єктивних цивільних прав та необхідністю захисту прав і законних інтересів інших учасників цивільних відносин.

Рецензентка звернула увагу на те, що, незважаючи на нормативне закріплення заборони зловживання правом у статті 13 Цивільного кодексу України, зміст цієї правової конструкції, її ознаки, форми, межі застосування та правові наслідки й надалі залишаються дискусійними як у цивілістичній доктрині, так і в судовій практиці. Відсутність єдиного підходу до розуміння

зловживання правом негативно впливає на правову визначеність, передбачуваність судових рішень та єдність правозастосування.

Особливої актуальності, на думку рецензентки, дослідження набуває в умовах активного розвитку судової практики, у якій категорія зловживання правом дедалі частіше використовується для оцінювання поведінки учасників цивільних правовідносин. Водночас спостерігається тенденція до надмірно широкого тлумачення цього поняття, його ототожнення з недобросовісною чи суперечливою поведінкою, процесуальними зловживаннями та іншими суміжними правовими явищами. Це створює ризик довільного застосування оціночних категорій і підміни спеціальних цивільно-правових механізмів загальними принципами права.

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, рецензентка зазначила, що вони мають належний рівень достовірності та обґрунтованості, який відповідає вимогам до досліджень на здобуття ступеня доктора філософії. Мету і завдання роботи визначено чітко та послідовно, а для їх досягнення використано належний комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження.

Структура дисертації є логічною та зумовлена поставленими дослідницькими завданнями. Робота містить анотацію, вступ, чотири розділи, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Така побудова дала змогу автору послідовно дослідити ознаки зловживання правом, його форми, особливості нормативного закріплення, співвідношення із суміжними правовими явищами, цивільно-правові наслідки та можливі напрями вдосконалення законодавчого регулювання.

Рецензентка відзначила, що виклад матеріалу в дисертації є структурованим, послідовним і внутрішньо взаємопов'язаним. Теоретичні положення належним чином підкріплено аналізом судової практики. Автор не обмежився узагальненням наявних наукових позицій, а сформулював власні висновки та пропозиції, що свідчить про його здатність до самостійного наукового опрацювання обраної проблематики.

Окремо було наголошено, що дисертант опрацював значний обсяг наукової літератури, дослідив становлення та розвиток учення про зловживання правом, здійснив систематизацію доктринальних підходів і сформулював самостійні висновки. Це дає підстави стверджувати, що положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, мають належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності.

Характеризуючи наукову новизну одержаних результатів, рецензентка зазначила, що дисертація є комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем зловживання правом як поведінки учасника цивільних відносин. Автором сформовано цілісне бачення правової природи цього явища, його ознак, меж застосування та цивільно-правових наслідків.

До найбільш вагомих результатів дисертаційного дослідження рецензентка віднесла здійснену автором систематизацію доктринальних підходів до розуміння зловживання правом та обґрунтування власного

бачення правової природи цього явища. Позитивно оцінено підхід до розуміння зловживання правом через взаємозв'язок суб'єктивного цивільного права, меж його здійснення, мети надання права та принципу добросовісності.

Обґрунтованою визнано позицію автора, відповідно до якої об'єктом зловживання може бути саме суб'єктивне цивільне право, а не будь-яка юридична можливість особи. Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки запобігає необґрунтованому поширенню конструкції зловживання правом на процесуальні права, секундарні права та окремі елементи цивільної правоздатності.

Рецензентка підтримала висновок дисертанта про те, що недобросовісність сама по собі не є тотожною зловживанню правом. Вона становить лише один із необхідних елементів цієї правової конструкції та повинна поєднуватися зі здійсненням суб'єктивного цивільного права й іншими ознаками зловживання. Такий підхід, на думку рецензентки, відповідає вимогам правової визначеності та дає змогу уникнути довільного використання категорії зловживання правом.

Практичну спрямованість дослідження підтверджує формулювання автором конкретних пропозицій щодо внесення змін до Цивільного кодексу України. Запропонована редакція статті 13 ЦК України є логічним продовженням авторської концепції та свідчить про прагнення дисертанта не лише теоретично осмислити досліджувану проблему, а й запропонувати шляхи вдосконалення її нормативного регулювання.

Рецензентка зазначила, що основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно викладено в десяти наукових працях, зокрема у шести наукових статтях, опублікованих у виданнях України, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у чотирьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях і всеукраїнському круглому столі.

Було констатовано, що дисертація відповідає нормативно визначеним вимогам, зокрема Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти і наукових установах, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Окремо рецензентка зупинилася на дотриманні автором вимог академічної доброчесності. У дисертації викладено результати власних досліджень здобувача, належним чином оформлено посилання на використані джерела, наукові положення та висновки інших авторів, дотримано вимог законодавства про авторське право. Порухень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійність виконаного дослідження, у роботі не виявлено.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації рецензентка звернула увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, дискусійною визнано позицію автора, відповідно до якої застосування приватноправових наслідків зловживання суб'єктивним цивільним правом за загальним правилом потребує встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи. Автор фактично надає шкоді значення обов'язкової ознаки зловживання правом. Водночас у судовій практиці відповідна поведінка в окремих випадках оцінюється як зловживання правом і за відсутності вже заподіяної шкоди, якщо встановлено очевидну недобросовісність та використання права всупереч його призначенню.

По-друге, додаткового обґрунтування потребує висновок дисертанта про те, що категорія зловживання правом не охоплюється поняттям змісту правочину в розумінні частини першої статті 203 ЦК України, а тому сама по собі не може бути підставою для визнання правочину недійсним. Рецензентка зазначила, що такий підхід є логічно аргументованим, однак залишається дискусійним з огляду на практику Верховного Суду щодо фраздаторних правочинів, у якій положення статті 13 ЦК України застосовуються у системному зв'язку із загальними засадами цивільного законодавства.

По-третє, науковий інтерес викликає запропонована автором нова редакція статті 13 Цивільного кодексу України. Водночас окремі законодавчі пропозиції потребують подальшої аргументації. Це стосується, зокрема, використання категорії «явно несправедливий результат», яка має оціночний характер, а тому потребує нормативної конкретизації та визначення чіткіших критеріїв її застосування.

Підсумовуючи викладене, рецензентка зазначила, що висловлені зауваження мають дискусійний характер, не заперечують наукової цінності отриманих результатів і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження *Салазського Олександра Степановича* на тему «Зловживання правом з позиції догми та політики цивільного права», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор — *Салазський Олександр Степанович*

заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Мирослава ГАРІЄВСЬКА, доцентка кафедри, канд. юрид. наук, доц. зазначила, що тема дисертаційного дослідження Салазського Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» є актуальною та своєчасною. Її актуальність зумовлена необхідністю вдосконалення правового регулювання меж здійснення суб'єктивних цивільних прав, а також формування чітких критеріїв, за якими поведінка учасника цивільних відносин може бути кваліфікована як зловживання правом.

Було наголошено, що активний розвиток майнового обороту, ускладнення цивільних відносин та розширення сфери приватної автономії вимагають від науки цивільного права чітких відповідей на питання щодо поняття, ознак, форм і наслідків зловживання правом. Особливого значення набуває необхідність відмежування цієї категорії від суміжних правових явищ, зокрема недобросовісної та суперечливої поведінки, процесуальних зловживань, а також застосування загальних засад цивільного законодавства.

Рецензентка зазначила, що відсутність чітких ознак зловживання правом призводить до ситуації, за якої суди вдаються до відповідної конструкції у значній кількості спірних правових ситуацій, не завжди належним чином обґрунтовуючи підстави її застосування. У судовій практиці доктрина заборони суперечливої поведінки, яка ґрунтується на максимі *venire contra factum proprium*, нерідко використовується фактично як синонім зловживання правом, хоча ці правові категорії не є тотожними та потребують належного розмежування.

Чітке визначення мети й завдань, а також логічна побудова дослідження дали змогу здобувачеві сформулювати низку положень і висновків, які характеризуються самостійністю, оригінальністю та науковою новизною. Для досягнення поставленої мети дисертант використав належний комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження.

Рецензентка зауважила, що дисертація має певною мірою нетрадиційну структуру, однак це не є її недоліком. Робота містить необхідні структурні частини: анотацію, вступ, три розділи, у яких викладено результати власних досліджень, висновки та список використаних джерел. Матеріал викладено послідовно, структуровано та взаємопов'язано. Теоретичні положення підтверджуються аналізом судової практики, а автор висловлює власну аргументовану позицію щодо низки дискусійних питань, що свідчить про його здатність до самостійного наукового опрацювання складної цивілістичної проблематики.

Було відзначено, що дисертант використав значний масив наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, простежив становлення та розвиток учення про зловживання правом, здійснив комплексний аналіз національного законодавства й практики його застосування та сформулював самостійні висновки. Це дає підстави стверджувати, що викладені у дисертації наукові

положення, висновки та рекомендації мають належний ступінь обґрунтованості й достовірності, що вимагається від досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення одержаних результатів, на думку рецензентки, полягає в тому, що частина сформульованих автором положень може бути використана у правозастосовній діяльності без внесення змін до чинного законодавства. Інші висновки та пропозиції можуть стати підґрунтям для вдосконалення цивільного законодавства України, усунення прогалин і суперечностей у правовому регулюванні, а також використовуватися під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України та у професійній діяльності правників.

Характеризуючи найбільш вагомі результати дисертаційного дослідження, рецензентка насамперед звернула увагу на здійснений автором детальний догматичний аналіз чинного законодавства з метою виявлення норм, які регулюють питання зловживання правом. Такий аналіз дав змогу встановити ознаки інших форм зловживання правом, про які йдеться у Цивільному кодексі України, а також обґрунтувати можливість урахування ознак зловживання правом, передбачених іншими нормативно-правовими актами, під час регулювання цивільних відносин.

Однією з істотних переваг роботи рецензентка назвала використання значного обсягу емпіричного матеріалу судової практики. Це дало змогу автору сформулювати практично орієнтовані висновки, які ґрунтуються на реальних правових ситуаціях, та сприяло подоланню розриву між теоретичними положеннями цивілістичної доктрини і потребами правозастосування.

Заслуговує на увагу проведений у роботі аналіз випадків зловживання правом, передбачених Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України. Автор аргументовано поставив під сумнів правильність законодавчого віднесення до зловживання правом окремих дій, зокрема оскарження судового рішення, яке не підлягає оскарженню, або вчинення інших процесуальних дій за відсутності в особи відповідного суб'єктивного права.

На особливу увагу, на думку рецензентки, заслуговує пропозиція автора використовувати формулу Радбруха під час оцінювання поведінки особи на предмет зловживання правом. Водночас відповідну пропозицію доцільно розглядати ширше — як можливий орієнтир для застосування норм права, що містять оціночні категорії, зокрема положення про справедливість, добросовісність і моральні засади суспільства.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації рецензентка звернула увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, потребує уточнення позиція автора щодо багатозначності поняття права у чинному законодавстві та існування поряд із суб'єктивним

правом інших правових форм можливої поведінки, наданих учаснику цивільних відносин. За такого підходу постає питання щодо змісту цивільного правовідношення, оскільки визнання суб'єктивного права не єдиною правовою формою можливої поведінки потребує відповідного перегляду традиційного розуміння змісту правовідносин.

У цьому ж контексті додаткового обґрунтування потребує віднесення автором окремих процесуальних можливостей, зокрема права на позов у процесуальному значенні, не до суб'єктивного права, а до елементів правоздатності.

По-друге, дискусійною є пропозиція щодо використання принципу справедливості як критерію надання переваги правам однієї особи перед правами іншої. З огляду на оціночний характер категорії справедливості її практичне застосування потребує формулювання більш чітких критеріїв та запобіжників від надмірного суддівського розсуду.

По-третє, дискусійною визнано позицію дисертанта щодо неможливості визнання правочину недійсним, зокрема як фраздаторного, із застосуванням загальних принципів цивільного права та положень про заборону зловживання правом. Відповідний висновок потребує додаткового співвіднесення зі сформованою практикою Верховного Суду щодо правочинів, учинених на шкоду кредитору.

Підсумовуючи викладене, рецензентка зазначила, що наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, не знижують загального високого наукового рівня дисертації та не ставлять під сумнів достовірність і значущість отриманих результатів. Здобувач продемонстрував самостійність у розробленні складної наукової проблеми, провів ґрунтовний теоретичний і практичний аналіз та отримав вагомий науковий результат.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження *Салазського Олександра Степановича* на тему «Зловживання правом з позиції догми та політики цивільного права», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор — *Салазський Олександр Степанович* заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Докторка юридичних наук, професорка Світлана ГРИНЬКО, зазначила, що в дисертації опрацьовано достатній обсяг наукових джерел і судових рішень, використано належний комплекс методів наукового дослідження та детально проаналізовано національне законодавство.

На думку професорки, заслуговує на увагу підхід здобувача до дослідження інституту зловживання правом із позицій юридичної герменевтики. Такий підхід сприяє формуванню чіткіших критеріїв застосування відповідного інституту насамперед у практичній діяльності та судовому правозастосуванні.

Очевидною перевагою роботи є використання значного обсягу судової практики. Завдяки цьому наведені у дисертації приклади зловживання правом та сформульовані результати дослідження проілюстровано конкретними правовими ситуаціями. Такий підхід надає роботі практичної спрямованості та дає змогу уникнути надмірної абстрактності теоретичного викладу.

Окремої уваги заслуговує робота автора з нормативним матеріалом. У дисертації проаналізовано значний масив законодавчих положень, що регулюють питання зловживання правом. Це дало змогу дослідити відповідну категорію комплексно, з урахуванням особливостей її закріплення у нормативно-правових актах різних галузей права, зокрема публічно-правових.

Звернула увагу на обґрунтування авторкою можливості застосування до приватних відносин висновків щодо ознак зловживання правом, сформульованих за результатами аналізу всього масиву нормативного матеріалу. У роботі порушено й низку похідних проблем правозастосування, зокрема питання допустимості застосування за аналогією до цивільних відносин положень, закріплених в інших актах законодавства, у тому числі публічно-правового характеру.

Водночас зазначила, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер. Зокрема, за результатами аналізу низки законодавчих приписів авторка доходить висновку, що в них зловживання правом розуміється як поведінка, спрямована на досягнення мети, яка суперечить волі законодавця. Надалі дисертантка пропонує використовувати таке розуміння як додатковий критерій кваліфікації поведінки як зловживання правом. Разом із тим у роботі недостатньо пояснено, на яких підставах окремі ознаки зловживання правом віднесено автором до основних, а інші — до додаткових. Відтак потребує уточнення критерій, покладений в основу такої диференціації.

Доктор юридичних наук, професор Іван КОСТЯШКІН зазначив, що актуальність теми дисертації «Зловживання правом з позиції догми та політики цивільного права» зумовлена зростанням кількості випадків використання суб'єктивного права для завдання шкоди іншій особі або з

егоїстичних мотивів. Недостатній рівень теоретичного опрацювання цієї проблематики, суперечливість нормативного регулювання та неоднозначність правозастосовної практики призводять до різного тлумачення підстав і наслідків зловживання правом.

Особливої значущості ця проблема набуває в умовах активного розвитку законодавства та надання учасникам цивільних відносин нових правових можливостей, зокрема у формі суб'єктивних прав. Додаткові труднощі зумовлює необхідність застосування таких оціночних категорій, як добросовісність, розумність і справедливість, що також може негативно впливати на ефективність захисту прав та законних інтересів осіб. Наведене зумовлює потребу в комплексному науковому дослідженні інституту зловживання правом з метою вдосконалення цивільного законодавства України та практики його застосування.

Оскільки передбачені законом правові можливості учасників цивільних відносин не вичерпуються суб'єктивними правами, постає питання про необхідність перегляду домінуючого у вітчизняній правовій науці розуміння правовідношення як сукупності суб'єктивних прав та юридичних обов'язків або визнання того, що юридичний зв'язок між суб'єктами права не обмежується правовідношенням. Це також зумовлює необхідність диференціації різних правових можливостей, наданих суб'єктам права, та свідчить про дискусійність об'єднання різних за своєю правовою природою можливостей одним поняттям — «право».

Зазначив, що дисертація не позбавлена окремих дискусійних положень. Зокрема, автор пропонує виокремлювати у цивільному праві форми вини, що може спричинити труднощі під час їх установлення у правозастосовній практиці.

Доктор юридичних наук, професор Володимир НАГНИБІДА зазначив, що актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю переосмислення засад здійснення цивільних прав у контексті принципу добросовісності. Динамічний розвиток цивільного обороту та цифровізація суспільних відносин породжують нові форми недобросовісної поведінки, які формально ґрунтуються на законі, але суперечать його призначенню. Відсутність єдиного підходу до визначення меж правомірного здійснення права та суперечливість судової практики щодо наслідків зловживання правом зумовлюють потребу в комплексному науковому дослідженні цієї проблематики. Потреба в гармонізації вітчизняного законодавства з європейським приватним правом актуалізує також питання застосування принципу *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*.

Заслуговує на увагу висновок автора щодо застосування оціночних категорій у цивільному праві, зокрема добросовісності та справедливості. Автор пропонує під час застосування конструкції зловживання правом використовувати формулу Радбруха, яка передбачає можливість відступу від приписів чинного законодавства на користь вимог справедливості.

Водночас така пропозиція є дискусійною. Зловживання правом і добросовісність уже мають оціночний характер, а додаткове використання критерію справедливості може посилити невизначеність та ускладнити практичне застосування відповідної правової конструкції.

Професор наголосив, що аналіз змісту роботи САЛАЗСЬКОГО Олександр Степановича свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність, достатньо високий науковий рівень, теоретичне і практичне значення, яке повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Головуюча на засіданні — Світлана ЯКИМЧУК зазначила, що дисертація САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право у разовій спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича на тему «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право

Цивільному праву, на відміну від публічних галузей права, притаманний диспозитивний метод правового регулювання. Юридична рівність, вільне волевиявлення та диспозитивність означають, що учасники цивільних відносин вільно набувають правові можливості, вільно ними розпоряджаються та вільно їх реалізують. У загальному вигляді це закріплено в ч. 1 ст. 12 ЦК України, відповідно до якої особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.

Незважаючи на тривалу історію наукового дослідження, зловживання правом залишається однією з найскладніших категорій цивільного права. Частина 3 ст. 13 ЦК України в певній мірі описує лише умисне завдання шкоди з використанням суб'єктивного права, водночас містить згадку про

зловживання правом в інших формах, не визначаючи ознак таких форм. Ситуація ускладнюється тим, що в системі законодавства України існує низка нормативних актів, у яких у певному вигляді містяться приписи про зловживання правом та наслідки такого зловживання, однак без єдиного підходу до визначення змісту, форм та ознак цього явища.

За таких умов розуміння, тлумачення та застосування категорії зловживання правом залишаються складними завданнями як для науки, так і для правозастосування. Науково-практична література значною мірою зосереджується на історичних витках і теоретичних концепціях зловживання правом, тоді як питання опрацювання масиву нормативно-правових актів, у яких містяться приписи щодо зловживання правом, з метою виявлення спільних ознак цього явища залишається недостатньо дослідженим.

Не усуває цієї проблеми й судова практика. Аналіз рішень Касаційного господарського суду та Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду свідчить, що суди, за відсутності належної догматичної визначеності, нерідко звертаються до різних теоретичних підходів, іноді поєднуючи у мотивуванні судових рішень несумісні концепції. Це не сприяє правовій визначеності та послідовності застосування заборони зловживання правом.

Отже, вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений необхідністю догматичного аналізу зловживання правом як поведінки учасника цивільних відносин, визначення його нормативних ознак, форм і правових наслідків, а також формулювання теоретичних висновків і пропозицій щодо вдосконалення цивільно-правового регулювання в цій частині.

Проблемі зловживання правом у цивільному праві, господарському праві, цивільному процесі та суміжних приватноправових сферах присвячені праці таких учених і практиків, як: Г. О. Андрощук, С. С. Бичкова, Т. І. Бровченко, Г. М. Будурова, С. В. Васильєв, Я. О. Ведешина, Я. В. Греца, О. С. Губар, Н. Я. Заболотна, Б. П. Карнаух, О. С. Кізлова, І. Ф. Коваль, В. В. Кочин, О. О. Кот, В. І. Крат, Н. С. Кузнєцова, Т. Т. Полянський, В. В. Рєзнікова, О. Я. Рогач, І. Л. Сердечна, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. О. Стефанчук, С. Я. Фурса, М. М. Хміль, О. Г. Юшкевич та інші. Зловживання правом досить часто досліджується у контексті добросовісності як загальної засади цивільного законодавства та критерію оцінки поведінки учасників цивільних відносин, оскільки йдеться не про відсутність у особи суб'єктивного права, а про недобросовісний спосіб його здійснення. У цьому аспекті добросовісність дозволяє визначити межі реалізації цивільних прав і відмежувати правомірну поведінку від зловживання правом. Окремі аспекти добросовісності досліджували, зокрема: І. Г. Бабиць, А. Г. Байбак, О. О. Бакалінська, О. В. Басай, В. І. Борисова, І. А. Боровська, М. Ю. Бурдін, С. Ю. Бурлаков, С. В. Галкевич, С. М. Греца, І. О. Костяшкін, Д. Г. Павленко, М. В. Парасюк, В. Д. Примаць, Р. І. Таш'ян, Д. В. Тимошенко, О. М. Холод, І. М. Шаркова та ін.

Однак, незважаючи на популярність наведеної теми в наукових дослідженнях, до цього часу відсутні комплексні дослідження категорії зловживання правом з позиції догми та політики цивільного права, що, своєю чергою, обумовлює актуальність дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення нормативних ознак зловживання правом як поведінки учасника цивільних відносин, формулювання його теоретичного визначення, з'ясування правової природи та наслідків такої поведінки, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення цивільно-правового регулювання заборони зловживання правом.

Для досягнення зазначеної мети передбачено розв'язати такі завдання:

- виявлення ознак зловживання правом, передбачених актами цивільного законодавства;
- виявлення ознак інших форм зловживання правом у цивільному праві;
- аналіз випадків зловживання правом, передбачених в інших, ніж Цивільний кодекс України нормативно-правових актах;
- вирішити питання допустимості застосування ознак зловживання правом передбачених в інших ніж Цивільний кодекс України нормативно-правових актах до цивільних відносин як ознак інших форм зловживання;
- систематизація наявних поглядів на проблему зловживання правом;
- моделювання теоретичного визначення зловживання правом з позиції політики цивільного права;
- аналіз наслідків, що застосовуються до особи, яка зловживає своїм правом, передбачених цивільним законодавством;
- аналіз судової практики та законодавчих підстав використання конструкції зловживання правом як підстави визнання правочину недійсним;
- вироблення пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання наслідків зловживання особою своїм правом.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, у межах яких учасник цивільних відносин здійснює належне йому суб'єктивне цивільне право з порушенням меж його здійснення.

Предметом дослідження є зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин, що полягає у здійсненні належного йому суб'єктивного цивільного права з порушенням меж його здійснення, а також ознаки, форми та правові наслідки такої поведінки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), а також на 2024–2030 роки «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовою наукової теми

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 6 від 28 жовтня 2022 року).

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких зумовлене метою, предметом і завданнями роботи. Основним у дослідженні є формально-юридичний метод, який використано для аналізу положень ЦК України щодо меж здійснення цивільних прав, заборони зловживання правом та наслідків такої поведінки. Застосування цього методу дало змогу визначити ознаки зловживання правом, що впливають зі змісту ч. 3 ст. 13 ЦК України, а також з'ясувати правову природу наслідків, передбачених ч. 3 ст. 16 ЦК України. Системний метод застосовано для дослідження зловживання правом у взаємозв'язку з іншими цивільно-правовими категоріями, зокрема суб'єктивним цивільним правом, межами здійснення права, добросовісністю, шкодою, метою надання права та способами захисту цивільних прав. За допомогою цього методу також з'ясовано співвідношення зловживання суб'єктивним цивільним правом із недобросовісним використанням інших правових можливостей. Герменевтичний метод використано для тлумачення оціночних і багатозначних правових категорій, зокрема «право», «здійснення права», «добросовісність», «школа», «інші форми зловживання правом», «зміст правочину». Метод критичного аналізу застосовано під час дослідження наукових підходів до розуміння зловживання правом, його ознак, форм і правових наслідків, а також під час оцінки правових позицій Верховного Суду щодо застосування ч. 3 ст. 13 ЦК України. Емпіричний метод використано для опрацювання судової практики щодо зловживання правом, добросовісності, доктрини заборони суперечливої поведінки та фраздаторних правочинів. Логічні прийоми узагальнення, індукції та дедукції дали змогу виявити типові підходи правозастосування і співвіднести їх із догматичною моделлю зловживання суб'єктивним цивільним правом. Логічні прийоми аналізу, синтезу, індукції, дедукції та узагальнення використовувалися на всіх етапах дослідження: під час виокремлення ознак зловживання правом, формування загальної моделі цього явища, критичної оцінки доктринальних підходів і судової практики, а також обґрунтування висновків дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні догматико-політичної моделі зловживання суб'єктивним цивільним правом, у межах якої, з одного боку, визначено ознаки, форми та правові наслідки зловживання правом за чинним цивільним законодавством України, а з іншого — сформульовано підхід до бажаної моделі цивільно-правового

регулювання цієї категорії, заснований на значенні шкоди, недобросовісності, та наслідків зловживання правом.

Вперше:

1) запропоновано цілісну догматико-політичну модель зловживання суб'єктивним цивільним правом, у межах якої зловживання правом розглядається не як будь-яка недобросовісна, шкідлива чи процесуально недобросовісна поведінка, а як особлива форма недобросовісного здійснення належного особі суб'єктивного цивільного права та завданням таким здійсненням шкоди іншій особі;

2) на підставі системного аналізу законодавчих актів України, у яких використовується конструкція зловживання правом або похідні від неї, виокремлено нормативні ознаки інших форм зловживання правом у розумінні ч. 3 ст. 13 ЦК України, а саме: здійснення особою належного їй суб'єктивного цивільного права; недобросовісність поведінки; завдання шкоди іншій особі; здійснення права всупереч меті його надання;

3) обґрунтовано необхідність відмежування зловживання суб'єктивним цивільним правом від недобросовісного використання інших правових можливостей, зокрема елементів правоздатності, секундарних прав, процесуальних можливостей та інших юридичних засобів, які не мають природи суб'єктивного цивільного права;

4) систематизовано випадки використання конструкції зловживання правом у цивільному законодавстві та судовій практиці і доведено, що значна частина таких випадків стосується не зловживання суб'єктивним цивільним правом, а недобросовісного використання інших процесуальних або юридичних можливостей;

5) з позиції політики цивільного права обґрунтовано, що кваліфікація поведінки як зловживання суб'єктивним цивільним правом не може ґрунтуватися лише на її невідповідності моральним уявленням, принципу добросовісності чи очікуваній моделі поведінки, а потребує встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи;

6) запропоновано розмежування двох форм зловживання суб'єктивним цивільним правом: умисного здійснення права з метою завдання шкоди іншій особі та недобросовісного здійснення права для досягнення власного правового результату з усвідомленням шкоди для іншої особи, якщо наслідки такої поведінки є кричущо несумісними зі справедливістю.

Удосконалено:

7) тлумачення категорії «право» у ч. 3 ст. 13 ЦК України, відповідно до якого в контексті цієї норми вона має розумітися передусім як суб'єктивне цивільне право, а не як право в об'єктивному значенні чи будь-яка правова можливість особи;

8) розуміння значення добросовісності для кваліфікації поведінки як зловживання правом, зокрема доведено, що для встановлення зловживання суб'єктивним цивільним правом визначальне значення має суб'єктивний аспект добросовісності, який виявляється у знанні або можливості знання

особою юридично значущих обставин, прав інших осіб та шкідливих наслідків власної поведінки;

9) співвідношення зловживання правом і недобросовісної поведінки, оскільки недобросовісність визначено як необхідну, але недостатню ознаку зловживання правом, адже сама по собі недобросовісна поведінка ще не свідчить про здійснення особою належного їй суб'єктивного цивільного права з порушенням меж такого здійснення та завданням шкоди іншій особі;

10) значення шкоди у складі зловживання правом, зокрема встановлено, що застосування приватноправових наслідків зловживання суб'єктивним цивільним правом за загальним правилом потребує встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи;

11) розуміння «інших форм» зловживання правом, згаданих у ч. 3 ст. 13 ЦК України, які не можуть визначатися довільно через загальне посилення на недобросовісність, а мають встановлюватися з урахуванням нормативних ознак, виведених із системи чинного законодавства;

12) межі застосування ч. 3 ст. 13 ЦК України у справах щодо фraudаторних правочинів, зокрема доведено, що категорія зловживання правом не повинна самотійно підміняти спеціальні підстави недійсності правочину, якщо такі підстави не встановлені в нормах цивільного законодавства про недійсність правочинів;

13) правову природу наслідків зловживання правом, передбачених ч. 3 ст. 16 ЦК України, відповідно до якої відмова в захисті права не припиняє самого суб'єктивного права, а обмежує можливість його примусового судового захисту в конкретній правовій ситуації.

Дістало подальшого розвитку:

14) розуміння співвідношення здійснення суб'єктивного цивільного права і бездіяльності, за яким зловживання суб'єктивним цивільним правом за загальним правилом передбачає активне здійснення права, тоді як пасивна поведінка може мати значення для кваліфікації зловживання лише у випадках, коли закон спеціально надає їй значення способу реалізації відповідної правової можливості;

15) межі застосування доктрини *venire contra factum proprium*, зокрема доведено, що суперечлива поведінка особи не повинна кваліфікуватися як зловживання правом без встановлення шкоди, завданої правам або охоронюваним законом інтересам іншої особи.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Салазський О. С. Зловживання правом як підстава визнання правочину недійсним. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 54. С. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.54.2.7>.

2. Салазський О. С. Огляд практики застосування ст. 13 Цивільного кодексу України Верховним Судом. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 23. С. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.12>.

3. Салазський О. С. Зловживання правом: прикладний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 134–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/32>.

4. Кулініч О. О., Салазський О. С. Недосконалість правового регулювання як передумова для зловживання (на прикладі інформаційних правовідносин). *Право України*. 2022. № 9. С. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2022-09-073>.

5. Салазський О. Доктрина *venire contra factum proprium* з позиції *de lege lata* та *de lege ferenda* в практиці Верховного Суду. *Право України*. 2025. № 8. С. 118–151. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-08-118>.

6. Салазський О. С. Проблемні питання у застосуванні частини 3 статті 13 Цивільного кодексу України у разі вирішення спорів про зловживання цивільними правами. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 1 (45). С. 207–210.

7. Салазський О. С. Щодо питання визначення змісту правовідносин. *Актуальні проблеми юридичної науки*: зб. тез Міжнар. наук. конф. «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовт. 2019 р.). Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Леоніда Юзькова, 2019. С. 296–299.

8. Салазський О. С. Поняття «зловживання правом» у практиці Європейського суду з прав людини. *Інтелектуальна власність та право на шляху до сталого розвитку України*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 квіт. 2019 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2019. С. 155–158.

9. Салазський О. Зловживання правом: принцип чи конкретний правовий припис (постановка проблеми). *Інноваційний розвиток у XXI столітті: технічні, правові та економічні аспекти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. вебконф. (м. Київ, 26 лип. 2019 р.). Люблін: Ін-т наук.-дослідн. ЛПНТ, 2019. С. 78–81.

10. Салазський О. С. Нові джерела (форми) права в практиці Верховного Суду (на прикладі інституту зловживання правом). *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: зб. матеріалів Шостого наук.-практ. круглого столу, м. Київ, 15 черв. 2023 р. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 86–90.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано грамотною українською мовою, а стиль викладення є послідовним, фаховим і загалом відповідає вимогам, усталеним у сучасній юридичній науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» відповідає спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні належним чином наведено посилання на джерела, використані автором під час викладення наукових ідей, положень, висновків та

результатів інших дослідників. Дисертантом дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, забезпечено повноту та достовірність відомостей про результати власної наукової діяльності, використані джерела та методи дослідження. Це дає підстави для висновку про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича є комплексним дослідженням категорії зловживання правом з позицій догми та політики цивільного права. Водночас, як і будь-яке самостійне наукове дослідження складної та дискусійної правової проблематики, вона містить окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії. Висловлені зауваження не мають принципового характеру, не знижують наукової та практичної цінності одержаних результатів і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертація САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича на тему «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

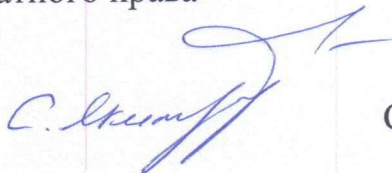
3. Рекомендувати дисертацію САЛАЗСЬКОГО Олександра Степановича «Зловживання правом як поведінка учасника цивільних відносин» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Професорсько-викладацький склад кафедри приватного права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом вирішального голосу, проголосували одноголосно:

«за» — 16; «проти» — немає; «утримались» — немає.

Головуюча на засіданні:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
заступниця завідувачки,
в.о. професора кафедри приватного права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

Світлана ЯКИМЧУК

